

XVII-XVIII. YÜZYILLARDA DOĞU TÜRKİSTAN'DA EĞİTİM

Kadir Tuğ
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi,
Tarih Anabilim Dalı,
Doktora öğrencisi,
turkistani07@hotmail.com

Özet

Tarihsel olarak eğitim faaliyetlerine bakıldığında, özellikle kurumsal eğitimin ilk olarak tapınaklar ve ibadet kurumları etrafında örgütlendiği görülmektedir. Özellikle islamiyetin kabulü ile birlikte Türkler'de de eğitim ve diğer toplumsal faaliyetler ile dini faaliyetlerin iç içe sürdüğü söylenilebilir. Bu çalışma ile Türkler'in yaşadığı coğrafyalardan biri olan doğu Türkistan'da XVII-XVIII. Yüzyıllarda sürdürülen eğitim faaliyetlerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Bu araştırmada medot olarak, kaynak tarama metodu kullanılmıştır. Doğu Türkistan bölgesinde, incelenilen yüzyıllar arasında veya yakın dönemde kaleme alınan eserlerden ve farklı bölgelerden, bölgeye gelen seyyahların eserleri incelenmiş ve bu eserlerde eğitim ile ilgili açıklamalar ve bilgiler araştırmacı tarafından sistematik bir şekilde analiz edilmiş raporlaştırılmıştır. Temel kaynak olarak incelenen ve bu çalışmanın esasını oluşturan "Tezkire-i Hacegan" 1806/7 yıllarında kaleme alınmıştır. Bu eserde Hocalar'ın Doğu Türkistan'a gelmesi, bu bölgedeki eğitim faaliyetleri ve siyasi olaylar anlatılmaktadır.

Yapılan çalışmada dönemin eğitim kurumları olan medreselerin işleyiş sistemi, idari yapısı, finansal kaynakları, öğretmen ve öğrencilerle ilgili önemli bilgilere ulaşılmıştır. Bu dönemde, Doğu Türkistan'daki eğitimin birbiri ile içiçe geçmiş iki farklı yapı gösterdiği görülmektedir. Birincisi o dönemdeki diğer müslüman devletlerde olduğu gibi Yarkent Hanlığı ve Hocalar döneminde de genel eğitim sistemi olan medreselerdir. Bu kurumlarda hem dini ilimler hem de fen ilimleri okutulmaktaydı. İkincisi ise Mahdum-ı Azam'ın önderliğinde Doğu Türkistan'a kadar yayılan tarikat yoluyla yapılan dini eğitimidir. Bu eğitim yapıları bir yandan dini eğitim verirken bir yandan da toplumsal ve siyasal içerikli konularda eğitim verme işlevi görmekteydiler.

Anahtar Kelimeler: Doğu Türkistan, Medrese, Tezkire-i Hacegan, Hocalar.

EDUCATION IN EASTERN TURKISTAN IN THE 17TH AND 18TH CENTURY

Abstract

When viewed historically, educational activities, especially institutional education, seem in a way that they were organized around temples and religious institutions. Especially after accepting Islam, the Turks incorporated education and other social activities into religious activities. This study aims to examine educational activities in Turkistan, one of the lands in which the Turks reside, in 17th and 18th century.

Source-browsing is used as a method in this study. The works written in that period or later by the writers living in the region or by the writers traveling to the region were examined, and explanations regarding education in those works was systematically analyzed and reported by the researcher. "Tezkire-i Hacegan" written in 1806 or 1807 is the main source examined. In that work, the Hodjas coming into the Eastern Turkistan and educational and political events in the region are told.

Through the present study, important information regarding the operational system of *madrasahs* (educational institutions of the time), their administrative structure and financial resources as well as their teachers and students were obtained. It appears that education in Turkistan in this period had two different structures, which were related. Firstly, as in other Islamic states at the time, in Yarkand Khanate and in the period of the Hodjas, general education system were *madrasahs*, in which both religious studies and science were taught. Secondly, it is the education conducted by the religious sect that was spread to the Eastern Turkistan in the

leadership of Mahdum-i Azam. Those educational structures provided religious as well as social and political education.

Keywords: Eastern Turkistan, Madrasah, Tezkire-i Hacegan, the Hodjas